

landa (Ohio — USA), ki je ob prepovedi Orla v Jugoslaviji leta 1929 vse bolj postajal ameriški družabni klub. Pisanja o kanadskem Orlu se je verjetno lotil, ker so mu prijatelji SKA iz Kanade pomagali pri izdaji knjige. V zadnjem dvanajstem poglavju nam avtor opiše še nastanek Hrvatskega Orla, nato pa se temeljito loti razlage o razpusti orlovske organizacije in ustanovitvi Sokola kraljevine Jugoslavije. Orel je bil razpuščen, njegovo delo pa je nadaljevala »Zveza fantovskih odsekov«.

Na koncu nas avtor seznani še z viri, ki jih je uporabljal pri tej knjigi in se zahvali za pomoč vsem, ki so mu pomagali pri pisanju. Na tem mestu bi lahko temeljito nakazal na probleme, ki jih je imel pri pisanju knjige, opozoril na vse kraje, ljudi, inštitucije, ki jih je obiskal, kakšno gradivo je dobil pri njih in kaj je naredil z njim. Je njihove izjave zapisoval, preverjal, saj je ravno to »gradivo« novo, medtem ko nam je literatura, ki jo navaja oziroma uporablja, znana. Sledi slikovna priloga 88 fotografij, ki ti dajo nekak foto-pregled nad delovanjem orlovske organizacije. Fotografije so sicer razložene, se pravi datirane in spoznavne. Napaka je le v tem, da nam avtor ne pove, kje se hranijo oziroma kje jih je dobil. Sicer v zahvali na koncu nekaj pove, vendar preveč na splošno.

Pred nami je torej prvo večje in zahtevnejše delo, ki govori o zgodovini orlovstva na Slovenskem. Pri tem seveda ne smemo pozabiti na Draga Stepišnika, ki je v svojem Orisu zgodovine telesne kulture na Slovenskem (Ljubljana 1968) in Telovadbi na Slovenskem (Ljubljana 1974) posvetil kar nekaj prostora orlovskemu gibanju. Pa tudi mimo Draga Ulage, nekdanjega Orla, ne smemo iti. Ta je namreč pisal o Akademskem Orlu, katerega član je nekoč bil. Vendar tako temeljito, kot je to naredil France Pernišek, ni Orlov obdelal še nihče. Vsekakor pa moramo upoštevati dejstvo, da je knjiga nastajala v tujini, da je tam tudi izšla in da je avtor v glavnem obdelal le časopisne vire in knjižno gradivo, medtem ko se arhivskega gradiva ni niti lotil. Kot je iz uvoda razbrati, je nekaj poskušal, vendar brezuspešno. Priznati pa moramo, da gradiva o Orlih v slovenskih arhivih res ni veliko (mogoče se kaj nahaja še pri kakšnih posameznikih, nekdanjih članih, ali pa tudi kje drugje?), nekaj drobcev pa le je. Ti bi lahko dopolnili avtorjevo delo. Nahajajo se v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, Arhivu Republike Slovenije in Nadškofijskem arhivu v Ljubljani. Končno pa, knjiga je pred nami. Z njo smo Slovenci dobili temeljno delo o zgodovini orlovstva na Slovenskem. Marsikateri dogodek, ki smo ga »poznali«, nam je avtor prikazal v drugi luči, marsikateri razložil na svoj način, tako da se ne bomo niti strinjali z njim. Nič hudega. Z Orli se bo treba še temeljito ukvarjati, da bodo dobili tisto mesto v slovenski zgodovini, ki jim pripada. In vsakdo, ki jih bo začel preučevati, Perniškove knjige ne bo mogel v nobenem primeru obiti.

Boris Rozman

ŠTIRI DRAGOCENE PUBLIKACIJE ALEKSANDRA VIDEČNIKA

Aleksander Videčnik, eden vodilnih nekdanjih celjskih bančnih delavcev, se od svoje upokojitve in »umiritve« v Mozirju ukvarja z lokalno zgodovino. V začetku osemdesetih let je pisal o delavskem gibanju v Gornji Savinjski dolini, se loteval tudi širše problematike Mozirja, nato pa prešel na gospodarsko problematiko, kjer so ga pritegnili zadružništvo, furmanstvo in končno bančništvo. Leta 1989 je objavil v samostojnih knjižicah Denarništvo v Celju, od hranilnice do banke (Celje 1989, 87 strani), Denarništvo v Šaleški in Zgornji Savinjski dolini (Velenje 1989, 99 strani), 1991. leta pa Posojilništvo in hranilništvo v Savinjski dolini (Celje 1991, 77 strani). Povod za izdajo so bili različni visoki jubileji, ki jih banke praznujejo v spomin na začetke organiziranega zbiranja in hranjenja denarja v javnih zavodih.

Avtorju je treba priznati poleg izredne pridnosti velik posluh za zgodovino, saj je pridno segal po obstoječi literaturi, opozoril celo na nekatera dela, ki jih zgodovinarji običajno ne citirajo, so pa brez dvoma pomembna, in pregledal tudi veliko arhivskega gradiva. Po pripovedovanju njegovih znancev naj bi ga veliko celo rešil propadanja in imel tudi dragoceno zasebno zbirko. Odkril je tudi nekatere posameznike, nekdanje funkcionarje hranilnic in posojilnic, ki so gradivo hranili še doma. Zgradba vseh štirih publikacij je dokaj podobna, vendar daleč od tega, da bi smeli trditi, da je avtor izrabljaj svoje nekdanje zveze in prodajal gotovo veliko znanje. Vsaka knjižica je pisana z veliko ljubeznijo do kraja in problematiko. V vseh tekstih si je prizadeval, da bi v širšem gospodarskem in političnem dogajanju našel vzroke za nastanek prvih denarnih zavodov. V prikazovanju teh ozadij je na nekaterih mestih sicer nekoliko preveč nasilno iskal naprednost in blažil »nazadnjaštvo« ljudi, ki jih je bilo zaželeno in v nekaterih primerih celo dovoljeno opisovati le kot take, vendar tega nikoli ni storil na način, ki bi žalil dostojanstvo posameznikov. Osebe, (mnogo jih nastopa v njegovih tekstih) sicer večinoma niso več žive, so pa tu njihovi potomci, do katerih je treba biti kar najbolj obziren. Denarna vprašanja, zlasti tista, ki se

vežejo na poštenost in nepoštenost, sposobnost in nesposobnost, so mnogokrat še veliko bolj občutljiva kot je bila v preteklosti razprava o naprednosti in nenaprednosti posameznih oseb in njihove dejavnosti. Razmeroma veliko prostora namenja Videčnik tudi opisu delovanja obeh Vošnjakov, zlasti Mihaela. V knjižici Denarništvo v Šaleški in Zgornji Savinjski dolini zvmemo nekoliko podrobnosti tudi o ozadju prestopa tretjega brata Franca in njegovega sina Hansa v nemški tabor. Zdi se, da je vpliv Jožefa in Mihaela, zlasti v drugi dobi slovenskega združništva, to je po letu 1893, nekoliko predimenzional in pozabil na veliko večji pomen in vpliv Krekovih prizadevanj.

Drugi del publikacij predstavlja obravnava posameznih hranilnic in posojilnic. Predvsem tu pride do izraza ogromno delo, ki ga je opravil avtor. Za mnoge denarne zavode marsikdaj ni mogel ugotoviti drugega kot da je obstajal, eventualno je lahko našel še nekaj imen funkcionarjev. Kjer je imel na razpolago več arhivskega gradiva, ga je s pridom uporabil. Žal je pri posameznih primerih preveč nasedel dosedanji praksi zgodovinarjev, ki so jih zanimale predvsem sestave odborov in pravilniki, premalo pa konkretno poslovanje. Videčnikove ocene in stališča bi bila ravno v tem pogledu nadvse koristna in zanimiva. Iz nekaterih misli, zapisanih v knjižici o posojilništvu in hranilništvu v Savinjski dolini, lahko celo zaslutimo, da je avtor preveč podlegel avtocenzuri ali pa nazorom plačnikov svojega dela. Demokratizacija, ki je prinesla več svežine v duhovno zatohlost naše vede, je očitno tudi njega ojunčila, da je povedal svoje mnenje o nesmiselnosti in političnem diriganju pri likvidacijah tega pomembnega segmenta našega gospodarstva. Zadnja poglavja Videčnikovih knjig so namenjena historiatu in opisu konkretne organizacije in delovanja naročnikov publikacij. Poleg historične imajo tudi veliko dokumentarno vrednost, zlasti v primerih, ko lahko opazujemo prehod predvojnih denarničarjev v prave bančne uslužbenice in celo vodilne delavce.

Nekaj besed zasluži tudi oprema knjig. V mislih nimamo toliko zunanjšega izgleda, ki ga sicer ne gre podcenjevati, kot izredno bogato slikovno gradivo. Prikazane so številne osebnosti, reproducirani so mnogi dokumenti, ki nam neposredno govorijo o vsebini. Ravno zaradi njih je mogoče domnevati, da tematika še zdaleč ni izčrpana. Ob branju Videčnikovih del in nekaterih drugih podobnih publikacij, upoštevanju gradiva, ki je v posameznih arhivih, in ob nekaterih lastnih izkušnjah pa smo prisiljeni javno predlagati okroglo mizo ali kolokvij o tej problematiki. Potrebno bi bilo nekoliko natančneje določiti bistvo problematike. Rezultat posvetovanja bi moral na eni strani nekoliko preusmeriti dosedanje raziskave, na drugi strani pa dati navodila arhivistom, katero gradivo je zares pomembno. Bojim se, da je bila v nekaterih primerih napravljena nepopravljiva škoda. Dokumenti, ki so jih ustvarile različne vaške hranilnice in posojilnice, so izredno pričevalni tudi o socialni problematiki naših kmetov. To velja predvsem za »dolgočasne« računske knjige, knjige vlog in posojil, porokov... Zapisniki letnih skupščin, celo zaključni računi, tudi nekateri zapisniki sej vodstev nimajo tolikšne vrednosti, kot so nekateri domnevali, še zlasti, ker je o teh zadevah kar dobro poročal tudi Narodni gospodar. Tudi to spoznanje je delno plod Videčnikovega dela.

Stane Granda